

Výstava *Ambition & Illusion. Schloss Eggenberg: Inszenierung der Welt*, Universalmuseum Joanneum, Graz, 26. dubna – 2. listopadu 2025.

Jedinečným počinem připomenulo v roce 2025 rakouské Universalmuseum Joanneum, původní štyrské zemské muzeum, čtyřsté výročí od zahájení stavby zámku Eggenberg, památky první kategorie zapsané na seznamu světového kulturního dědictví UNESCO. V tomto zámku nacházejícím se na okraji Štyrského Hradce (Graz) muzeum dlouhodobě provozuje prohlídkový okruh reprezentačními místnostmi, galerii mistrovských děl výtvarného umění od středověku po pozdní baroko a numismatickou expozici, k nimž se v prostoru zahrad připojuje ještě archeologické muzeum. Při příležitosti výročí počátku této mimořádné stavby připravil tým odborníků s mezinárodní účastí originálně pojatou výstavu,¹ jejíž dosah přesahuje obvyklý okruh pozornosti, kterou k sobě památka mezi veřejností i specialisty poutá.

Událost byla rámována konceptem tzv. Steiermark Schau představující inovativní formát zemských výstav pořádaných zemí Štyrsko s dvouletou periodicitou od roku 2021. Charakteristickým rysem těchto akcí je propojování uměleckého a vědeckého pohledu na společensky významná témata. V roce 2025 se námětem stal právě zámek Eggenberg a cílem propojení minulosti a přítomnosti v živém dialogu. Nastíněná vize se plně promítla do formy, kterou autoři k vyprávění historie místa a rodu Eggenbergů zvolili.² Dramaturgií, uplatněním ryze současných technologických prvků, výrazným výtvarným jazykem a současně dovedností autorů převést fakta a poznatky z oblasti historie a kunsthistorie do svěží, poutavé a přitom stále vysoce odborné podoby představuje oslava 400 let eggenberského zámku inspirativní projekt s velmi výrazně zastoupenou uměleckou složkou.

Právě tento silný podíl kreativity dokonale vyhovoval vyprávěcímu klíči, jež k poznávání světa zámku a jeho knížat autoři zvolili. Jak uvedli Marko Mele a Josef Schrammel, ředitelé projektu, představoval zámek kromě obvyklých funkcí velké jeviště, na němž se před čtyřmi stoletími lidé předváděli, na kterém se odehrávaly mocenské hry a odvíjely osudy. A tato vůdčí myšlenka jeviště, inscenování a stylizování prostoupila koncepcí díla a ve výsledku provázela návštěvníka expozicí. Metafora jevištního dramatu se projevila v uspořádání historie objektu a Eggenbergů do podoby příběhu o vzestupu a pádu rodu ve třech jednáních. Divadelní aranžování historických skutečností autorům napomáhalo navést publikum k uvědomění si nejednoznačnosti hodnocení mnohých aktérů, podobně jako tomu bývá u charakterů v kvalitních dílech krásné literatury. Spíše než termínem výstava by tak výsledné dílo mohlo vystihovat označení za původní vícežánrovou kreaci.

1 Výstavu připravil tým kurátorů Barbara Kaiser, Paul Schuster a Stefan Albl.

2 V české historiografii k Eggenbergům souhrnně Anna KUBÍKOVÁ, *Eggenbergové. Z bankéřské lavice na knížecí stolec*, Praha 2016.

Expozice prezentovala v umné kombinaci chronologického a tematického přístupu svět Eggenbergů v řadě hledisek, které návštěvník mohl propojovat s obecnými dějinnými souvislostmi. Tomuto širšímu vyznění přirozeně napomohlo již samotné místo, tedy Štýrský Hradec, a doba počátku 17. století jako čas zlomu, v němž se rozsáhlé líčení začalo odvíjet. V souladu s ohlášenou snahou projektu propojovat minulé se současným úvod zřetelně zdůraznil paralely dřívějších krizí s dneškem, aby divákovi nabídl odpověď na případnou otázku, proč se má zabývat příběhy osob, které žily před čtyřmi staletími. Výstavní text přímo pojmenoval válku, náboženský fanatismus, pandemie, klimatickou změnu, migraci, globalizaci a společenské a hospodářské problémy. Dobové prostředí hlavního štýrského města na jedné straně přiblížily ukázky díla osobností tamního intelektuálního a vědeckého života, jakými byli Johannes Kepler a Hieronymus Lauterbach, a na straně druhé téma střetů mocenských a duchovních sil zosobněné štýrským vévodou a pozdějším císařem Ferdinandem II. Po expozici tématu věnované světu v pohybu byl návštěvníku představen zámek jako protiklad chaosu, pokus o zhmotnění ideální představy o lepším světě, o stabilitě v čase nejistoty.

Ikonou projektu se stala grafická modifikace portrétu mladého Hanse Ulricha Eggenberga (1568–1634) od neznámého malíře vytvořeného kolem roku 1600, která zdůraznila především pohled očí mladého šlechtice. Budoucí kníže a gubernátor Vnitřních Rakous v podobě z časů ještě před strmým společenským vzestupem vstoupil prostřednictvím bezpočtu poutačů do veřejného prostoru jednadvacátého století jako protagonista velkého příběhu. K charakterizaci jeho historické úlohy zvolili tvůrci anglicismus *Der Shooting Star*, jímž pro současné publikum ve zkratce vystihli jeho zárnou kariéru. I další příslušníci eggenberského rodu byli představeni pomocí přízvisek zvolených pro účel výstavy, pod nimiž reprezentovali dílem typické a dílem jedinečné příklady osudů urozených osob 17. a 18. století. Za ostatní uvedme příklad manželky Johanna Antona Eggenberga Anny Marie Braniborsko-Bayreuthské (1609–1680), jež „účinkovala“ v příběhu pod označením *Die Fremde* jako protestantská „tragická hrdinka“ v katolickém prostředí.

Kromě hlavních aktérů z řad rodiny se návštěvník v pomyslném druhém dějství inscenovaných příběhů seznámil s postavami, které zastupovaly rozličné funkce a role v rámci organismu knížecího dvora a širších kruhů, s jejich typovými kariérami a životními osudy. Konečně závěrečné jednání dalo prostor ženám, na jedné straně silným osobnostem v jinak mužském světě, na straně druhé aristokratkám zajatým v dobových konvencích (*Sklavinnen der Tugend*). Urozenou rovinu pohledu doplňoval výčet jmen desítek žen při eggenberském dvoře včetně služebných, o nichž historie zachovala paměť, a příkladů jejich osudů (*Die vergessenen Frauen – Arbeit hinter den Kulissen*).

Technické řešení upozadilo nákladně vybavené interiéry zámku ve prospěch expozičních instalací. Za doprovodu eggenberských erbovních havranů sloužících v zámeckém komplexu

jako navigační prvek měl návštěvník možnost seznámit se s exponáty v podobě vybraných pramenů, uměleckých artefaktů, s aranžemi a se sděleními předkládanými moderními prostředky, jakými byly velkoplošné obrazovky, projekce či zvukové efekty. Obzvláště silně vyzněla část věnovaná římské diplomatické misi Johanna Antona z Eggenbergu (1610–1649), který se jako vyslanec Ferdinanda III. vypravil roku 1638 k papeži Urbanu VIII. Spektakulární úprava zámecké kaple dala vyznít významu výjimečné diplomatické cesty především díky zápůjčce proslulého velkolepého zlatého vozu, který ze zámku v Českém Krumlově poskytl Národní památkový ústav, a umístění rozměrných textilií pořízených k vyslancově reprezentaci ve Věčném městě.³ Atmosféru slavnostního vjezdu poselstva evokovala reprodukováná hudba a doprovodná digitální animace. Podobně účinně, avšak nikoliv mimo hranice vkusu a serióznosti, se tvůrcům podařilo přiblížit fenomén kavalírské cesty mladých bratrů Eggenbergů Johanna Christiana (1641–1710) a Johanna Seyfrieda (1644–1713), když k líčení jejich velké tříleté cesty po Evropě zvolili formu vtipného animovaného filmu promítaného na stěny jednoho ze zatemněných zámeckých salonů. Stručnými epizodami z cest a dobovými citáty přibližovaly výtvarně simplifikované figury dvou barokních mladíků peripetie jejich poznávací cesty v čase dospívání.

Konečně ještě dvě ztvárnění z tvůrčí dílny inscenátorů barokního příběhu zasluhují přiblížení. Vskutku scénicky byla uchopena témata smrti, respektive vyhasnutí rodu po meči, a aristokratické reprezentace a sebe prezentace. V prvním případě byl představen skon posledního mužského příslušníka Johanna Christiana II. (1704–1717) dílčí expozicí s názvem *Die letzte Hoffnung – Ende eines Traums* upomínající na pohřební slavnosti a téma pomíjivosti černou látkou zakrytými obrazy na stěnách a dobovými texty, mj. včetně pohřebního kázání minority Eugenia Wörze. Ústřední prostor piana nobile pak autoři dovedně využili ke světelné a hudební aranži odkazující k názvu celého projektu *Ambice* a iluze. V Sálu planet tvůrci pomocí barokní hudby a pohyblivých barevných světél oživili cyklus maleb, který propojuje rodinnou mytologií s řadou symbolů a jehož programovou náplní je oslava ideální vlády knížat Eggenbergů. Rodinní příslušníci zpodobnění Hansem Adamem Weissenkircherem jako antičtí bohové sestupují z nebe, aby přinesli poddaným pokoj a hojnost.⁴ Ryze současná světelná a zvuková animace doprovázená slovem vypravěče obracela pozornost k rozporu mezi barokní propagandou a idealizací a reálným ústupem ze slávy a finančními obtížemi za časů zadavatele výzdoby Johanna Seyfrieda Eggenberga.

V zámeckém areálu byly zpřístupněny ještě doprovodné expozice. Ve vazbě na stálý numismatický kabinet převyprávěla výstava *Rodina Eggenbergů a moc peněz* hlavní

3 Srov. Kateřina CICHROVÁ, *Jan Antonín I. z Eggenbergu v roce 1638 – Římská mise ve „zlatém voze“ a co po ní zůstalo*, in: Petr Pavelec – Martin Gaží – Milena Hajná (eds.), *Ve znamení Merkura: šlechta českých zemí v evropské diplomacii*, České Budějovice 2020, s. 282–294.

4 Barbara KAISER – Paul SCHUSTER, *Schloss Eggenberg. Architektur und Ausstattung*, Graz 2018.

příběh rodu prostřednictvím exponátů mincí a aktivit spojených s mincovní politikou.⁵ Inovativním příspěvkem se stala digitální rekonstrukce podoby Štýrského Hradce v roce 1699 prezentovaná v archeologickém muzeu. A přímo před budovou zámku vyrostl ryze současný a výrazem expresivní hudební pavilon odkazující na barokní teatrálnost. Volně vlající látky svěšené podél jeho stran vnášely do prostoru zámecké zahrady prvek proměnlivosti. V již umělecké rovině pak projekt Steiermark Schau dále expandoval prostřednictvím pavilonů do Vídně, Leoben, Mariazell a Lublaně.

Výsledný dojem je jednoznačný. Autorský tým přistoupil k zadání osobitě, s jasnou vizí a invencí. Projekt nabídl zážitek, který vyvěral z kombinace klasických a moderních komunikačních prostředků. I bez rozsáhlých doprovodných textů nemusel být návštěvník ochuzen o poznání díky výrazné vizuální a smyslově zacílené formě expozice. Právě silný výtvarný komunikační jazyk probouzel zájem a průběžně umocňoval prožitek. Často vzpomínaná forma a s ní spojený efekt nebyly samoúčelné. Srozumitelně sloužily obsahu a ladily s celkovým „barokním duchem“ události. Při množství poznatků vstupujících do širokého tématu bylo nepochybně obtížné odpoutat se od akademické výřečnosti a udržet textovou stránku v limitu stručné a výstižné obsahové zkratky. Specialista tak sice může postrádat hlubší analýzy a rozsáhlejší rozpravy, avšak z pohledu naplnění cílů akce lze zvolený přístup hodnotit jako zcela funkční a žádoucí. Silnou stránkou byla především důslednost, s níž se uplatňovala ústřední myšlenka inscenování barokního knížecího světa. Ani při značném rozsahu se toto pojetí postupně nevyčerpalo a podařilo se je udržet jako zřetelnou vyprávěcí linku v celé šíři projektu.

Zvolené pojetí bezesporu představuje jednu z atraktivních cest, kudy se lze při prezentaci historie směrem k veřejnosti ubírat. Nepochybně nejen díky vydanému katalogu⁶ zůstane nevšední výstava a celoroční oslava významné rakouské a evropské památky s vazbou na dějiny českých zemí v paměti.

PhDr. Ondřej Tikovský, Ph.D.

Historický ústav, Filozofická fakulta,

Univerzita Hradec Králové

ondrej.tikovsky@uhk.cz

ORCID: 0000-0002-0602-2601

5 Karl PEITLER – Marc Philipp WAHL, *Die Eggenberger und das Geld*, Graz 2025.

6 Barbara KAISER, *Ambition & Illusion. Schloss Eggenberg: Inszenierung der Welt*, Graz 2025.